

АНАЛІЗ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Н. О. Гончарова,

*аспірантка Інституту педагогіки НАПН України,
методист вищої категорії*

Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

У статті описано хід констатувального експерименту, який було проведено на базі загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва і України з метою виявлення рівня використання диференційованих дидактичних матеріалів при вивченні курсу «Географія материків і океанів» (7 клас). Проаналізовані дані анкетування, інтерв'ювання і опитування вчителів географії відображені у таблицях №1 «Місце диференційованих дидактичних матеріалів на уроках географії в 7 класі» і №2 «Диференційований підхід і дидактичні матеріали очима вчителів». Розкрито основні проблеми, з якими стикаються вчителі при виборі дидактичних матеріалів для використання на уроці та висловлені пропозиції щодо майбутньої розробки науково-методичного комплексу із зазначеної проблеми. Результати констатувального експерименту показали, що більшість вчителів усвідомлює необхідність диференційованого підходу до розробки і використання дидактичних матеріалів на уроках географії.

Ключові слова: *констатувальний експеримент, диференційований підхід, диференційовані дидактичні матеріали, урок географії, навчальна діяльність.*

Постановка проблеми. Дослідивши стан проблеми використання диференційованих дидактичних матеріалів в психолого-педагогічній і методичній літературі ми перейшли в нашому дослідженні до експериментальної роботи, яка проходила в декілька етапів [2].

Формулювання цілей. Під час констатувального експерименту були поставлені і вирішені такі основні завдання:

- виявити, чи реалізується ідея диференційованого підходу до розроблення і використання дидактичних матеріалів вчителями географії в основній школі і, власне, при вивченні курсу «Географія материків і океанів» (7 клас);
- з'ясувати існуючі тенденції у методиці диференційованого підходу до використання дидактичних матеріалів з географії.

Констатувальний експеримент проходив у загальноосвітніх навчальних закладах м. Києва і України: школа № 26 і ліцей № 144 Солом'янського району, 85 спеціалізована школа Голосіївського району, 200 школа Святошинського району м. Києва; навчально-виховний комплекс №2 м. Хмельницький Хмельницької міської ради, Володимирецький районний колегіум Рівненської області.

Основна частина. З метою виявлення професійної підготовки вчителів щодо використання дидактичних матеріалів та методичних прийомів

застосування диференційованих дидактичних матеріалів на уроках географії в загальноосвітніх навчальних закладах, нами застосовані такі методи науково-педагогічних досліджень, як бесіда, інтерв'ювання, анкетування, спостереження за діяльністю вчителів та учнів, відвідування уроків, аналіз контрольних зрізів знань [1].

В процесі науково-дослідної роботи було проаналізовано якість використання дидактичних матеріалів і з'ясовано яким з них вчителі надають перевагу.

Нами було організоване формалізоване спостереження за роботою вчителя на уроці, яке включало відповіді на наступні питання.

1. Чи використовує вчитель на уроці дидактичні матеріали?
  - а) так;
  - б) ні.
2. Скільки часу (хвилин) відводить вчитель на використання дидактичних матеріалів протягом уроку?
3. З якою метою вчитель найчастіше використовує диференційований підхід у використанні дидактичних матеріалів на уроці?
  - а) для отримання нових знань;
  - б) для закріплення і узагальнення набутих знань;
  - в) для контролю;
  - г) для виконання домашніх завдань.
4. Які способи організації навчальної діяльності використовує вчитель на уроці з метою здійснення диференційованого підходу до дидактичних матеріалів?
  - а) фронтальна;
  - б) групова;
  - в) парна;
  - г) індивідуальна;
  - д) комбінована.
5. Які види дидактичних матеріалів вчитель найчастіше використовує на уроці?
  - а) засоби унаочнення;
  - б) картки-завдання;
  - в) ігрові дидактичні матеріали;
  - г) електронні дидактичні матеріали.
6. Наскільки раціонально вчитель використовує час на уроці?

Під час констатувального експерименту нами було відвідано 60 уроків, включаючи відкриті, з курсу «Географія материків і океанів» (7 клас), де навчання проводилось в умовах традиційного підходу із використанням різних видів дидактичних матеріалів. Результати обробки даних наших спостережень наведені у таблиці №1. Також зазначимо, що автор особисто здійснювала довготривалий експеримент, перебуваючи на посаді вчителя географії (2001-2005 рр., 2012-2013 рр.).

Нами відмічена позитивна тенденція зростання рівня якості знань учнів внаслідок більш раціонального відбору методів і форм навчання і виховання.

Місце диференційованих дидактичних матеріалів на уроках географії в 7 класі

Таблиця 1

Загальна кількість уроків	Уроки на яких використовувались дидактичні матеріали (%)	Середній час, відведений на використання дидактичних матеріалів протягом уроку (хвил.)	Диференційований підхід у використанні дидактичних матеріалів на уроці (%)															
			За дидактичною метою	За характером розумової діяльності	За способом організації	За видом дидактичних матеріалів	Закріплення і узагальнення	Контроль	Домашнє завдання	Репродуктивна	Творча	Фронтальна	Групова	Парна	Індивідуальна	Комінована	Засоби унаочнення	Картки-завдання
60	38	10-15	5	8	8	79	8	68	32	76	12	3	8	1	42	32	21	5

Ми переконались, що педагогічний досвід нагромаджує значну кількість нестандартних уроків таких, як уроки-лекції, уроки-семінари, уроки-подорожі, уроки типу КВК, ділові ігри тощо. Вчителями накопичено і систематизовано різні види роздаткового матеріалу, засоби схематичної наочності, картки – завдання, кросворди, географічне лото тощо, які вони вміло використовують на уроках. А це дозволяє урізноманітнити навчально-виховний процес, підвищити цікавість учнів до предмету, покращити процес запам'ятовування навчального матеріалу.

Разом з тим, аналіз уроків показав, що вчителі недостатньо уваги приділяють диференціації дидактичного матеріалу. Загалом, лише 38 % відвіданих нами уроків містили роботу із дидактичним матеріалом на різних етапах уроку при цьому час відведених на їх використання становив 10-15 хвилин.

Необхідно відмітити, що диференційований підхід до використання дидактичних матеріалів на уроках географії в основному реалізується під час контролю знань (79%). Досить рідко спостерігається диференціація завдань при вивченні нового матеріалу (5%), при закріпленні і узагальненні знань (8%), у домашній роботі (8%).

Більшість відвіданих нами уроків мала суто репродуктивний характер (68%). В основному це відображення учнями отриманих раніше знань: переказ явищ, подій, фактів, відповіді на питання, висновки. Диференційовані, індивідуальні завдання, які покликані розвивати творчість, самостійність, оригінальність мислення мали місце на 32 % уроків. Дослідження питань оптимізації навчально-виховного процесу дозволили констатувати, що в процесі інноваційного підходу і поєднання різних методів і форм навчальної діяльності із використанням дидактичних матеріалів впливають на розвиток індивідуальних особливостей і креативності учнів.

Аналіз відвіданих нами уроків дозволяє зробити висновки, що за способом організації навчальної діяльності в навчально-виховному процесі в курсі «Географія материків і океанів» (7 клас) переважала фронтальна робота на уроці (76%). Досить незначна увага приділена груповій (12%), індивідуальній (8%), парній (3%) роботі. Не знайшло належного використання на уроках географії поєднання індивідуальної, групової, парної та фронтальної форм роботи як однієї із ознак диференціації навчання.

В процесі педагогічного діагностування рівня пізнавальної діяльності учнів ми відмітили, що найбільше вчителі використовували такі види дидактичних матеріалів як засоби унаочнення (42%), картки – завдання (32%), ігрові дидактичні матеріали (21%) і набагато менше – електронні дидактичні матеріали (5%).

Результати нашого наукового дослідження дали змогу проаналізувати ступень усвідомлення вчителями пріоритетів диференційованого підходу на уроках географії, що підтверджують одержані результати, які відображено у таблиці 2.

Диференційований підхід і дидактичні матеріали очима вчителів

№	Короткий зміст запитання	Результати відповіді
1.	Як Ви розумієте термін «диференційований підхід»?: а) вірно б) неточно в) не вірно г) не дали відповіді взагалі	25% 47% 18% 10%
2.	Який зміст Ви вкладаєте в поняття «дидактичні матеріали»? а) вірно б) неточно в) не вірно г) не дали відповіді взагалі	52% 28% 7% 13%
3.	На якому етапі уроку Ви пропонуєте використовувати диференційовані дидактичні матеріали? а) вивчення нового матеріалу б) закріплення і узагальнення знань в) повторення і контроль навчальних досягнень учнів г) домашнє опрацювання	12% 30% 52% 6%
4.	Які труднощі у Вас виникали під час розробки дидактичних матеріалів? а) брак часу і коштів б) недостатні знання з методики використання дидактичних матеріалів в) недостатні знання з психології, які необхідні для врахування індивідуальних особливостей учнів г) зміна стандартів освіти і навчальних програм д) інше	51% 17% 25% 5% 2%

Аналіз відповідей вчителів на основні питання анкети показав, що більшість з педагогів не зовсім точно розуміють поняття «диференційований підхід» і не зважаючи на те, що вчителі (96 %) визнають переваги у використанні дидактичних матеріалів, на своїх уроках їх використовують далеко не всі. Серед педагогів, в яких дидактичні матеріали мають місце на уроці, останні використовуються з метою повторення і контролю навчальних досягнень учнів (52 %). Значний відсоток (30%) вказує на переваги у застуданні роздаткового матеріалу під час закріплення і узагальнення знань. 12% вчителів запропонували їх використання з метою отримання нових знань і 6% – для домашнього опрацювання.

Враховуючи відповіді вчителів на питання анкети «Який зміст Ви вкладаєте в поняття «дидактичні матеріали»» необхідно відмітити, що більше половини з них (52%) дали правильне, розгорнуте твердження.

Висновки. Отже, результати констатуючого експерименту показали, що вчителі усвідомлюють необхідність диференційованого підходу до розробки і використання дидактичних матеріалів на уроках географії. В той самий час існує ряд факторів, які стримують інноваційний підхід в процесі навчання географії що впливає на якість знань учнів. Як ми з'ясували основними проблемами при розробці і використанні дидактичних матеріалів є брак часу і коштів (51%), недостатній педагогічний досвід (2%) та обізнаність вчителів з методики застосування дидактичних матеріалів (17%), незначні знання з психології, які необхідні для врахування індивідуальних особливостей учнів (25%), постійна зміна вже діючих стандартів географічної освіти і навчальних програм (5%) тощо.

Резюмуємо, що з метою удосконалення процесу підготовки вчителя до уроку та оптимізації навчально-виховної роботи на географічну науку покладена значна відповідальність щодо розробки науково-методичного комплексу з використання дидактичних матеріалів в курсі «Географія материків і океанів» (7 клас).

Література:

1. Омельчук В.В. Загальні основи педагогіки: Навчальний посібник [Текст] / В.В. Омельчук. – Рівне: Волинські обереги, 2013. – 168 с.
2. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований [Текст] / М. Н. Скаткин. – М., 1986. – 152 с.

References

1. Omelchuk V.V. Zahalni osnovy pedahohiky: Navchalnyi posibnyk / V.V. Omelchuk. – Rivne: Volynski oberihy, 2013. – 168 s.
2. Skatkin M.N. Metodologiya i metodika pedagogicheskikh issledovaniy / M.N. Skatkin. – M., 1986. – 152 s.

Гончарова Н.А.

АНАЛИЗ КОНСТАТИРУЮЩЕГО ЭКСПЕРИМЕНТА ОТНОСИТЕЛЬНО ОПТИМИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

В статье описан ход констатирующего эксперимента, который был проведен на базе среднеобразовательных учебных заведений г. Киева и Украины с целью определения уровня использования дифференцированных дидактических материалов при изучении курса «География материков и океанов» (7 класс). Проанализированные данные анкетирования, интервьюирования и опроса учителей географы отображены в таблицах №1 «Место дифференцированных дидактических материалов на уроках географии в 7 классе» и №2 «Дифференцированный подход и дидактические материалы глазами учителей». Раскрыты основные проблемы, с которыми сталкиваются

учителя при выборе дидактических материалов для использования на уроке и высказаны предложения относительно создания научно-методического комплекса по указанной выше проблеме в будущем. Результаты констатирующего эксперимента показали, что большинство учителей осознает необходимость дифференцированного подхода к разработке и использованию дидактических материалов на уроках географии.

***Ключевые слова:** констатирующий эксперимент, дифференцированный подход, дифференцированные дидактические материалы, урок географии, учебная деятельность.*

Goncharova N.A.

ANALYSIS ASCERTAINING EXPERIMENT ON OPTIMIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS AT A GEOGRAPHY LESSON

This article describes the course of ascertaining experiment, which was conducted on the basis of secondary educational institutions in Kiev and Ukraine with the purpose of determining the level of use of differentiated didactic materials in the study course «The geography of continents and oceans» (Grade 7). Survey data, interviewing and interrogation of geography teacher were analyzed and displayed in the tables number 1 «Place of differentiated didactic materials for a geography lesson in the 7th grade» and number 2 «Differentiated approach and didactic materials through the eyes of teachers». The main problems faced by teachers in choosing instructional materials for use in the classroom were disclosed and proposals for the establishment of scientific and methodical complex of described problem in the future were outlined. The results of ascertaining experiment showed that the majority of the teachers aware of the need for a differentiated approach to the development and use of teaching materials at geography lessons.

***Keywords:** differentiated approach, differentiated didactic materials, geography lesson, learning activity.*